

TARTALOM

Összefoglalás

1. Zivko M. Andrijašević–Šerbo Rastoder: Montenegró története (2006-ig) (*Magyar Zoltán*) 5

Historiográfia

2. Eilen Ka-May Cheng: A historiográfia kezdetei Amerikában (*Erős Vilmos*) 13
3. Szvák Gyula szerk.: Regionális iskolák az orosz történetírásban (*Bodor Mária*) 19
4. Anderle Ádám szerk.: Fiatal szegedi hispanisták. Tanulmányok (*Lénárt András*) 25

Művelődés- és eszmetörténet

5. Pilippomaria Pontani: Az Iliász első bizánci kommentárjáról (*D. Tóth Judit*) 30
6. Pasi Ihalainen és H. Arnold Barton: Két tanulmány a nacionalizmus- és a fogalomtörténetkutatás területéről (*Nagy Vince Róbert*) 36

Fejezetek Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa történetéből

7. Lee Trepanier: Politikai szimbólumok az orosz történelemben (*Sashalmi Endre*) 42
8. Mirel Bănică: Ortodox egyház, állam és társadalom a két világ-háború közötti Romániában (*Jakab Attila*) 46
9. Leslie Benson: Jugoszlávia története: a délszláv nacionalizmusok ütközőpontja (*Vukman Péter*) 52
10. Michael Barrett Brown: Titótól Milosevicsig. Jugoszlávia, az elveszett ország (*Jemnitz János*) 64

Ókor

11. Dominique Briquel: Mítosz és fordulat avagy újraértékelés.
A köztársaság születésének koholt elbeszélése Rómában
(*Havas László*) 71
12. Fred K. Drogula: Imperium, potestas és a pomerium a köztársaság
kori Rómában (*Sáry Pál*) 86

Kora újkor

13. Ulinka Rublack: A reformáció (*Fodor Mihályné*) 89

XIX. század

14. Giuseppe Garibaldi, a világ szabadságharcosa Itália, Európa
és Amerika között. Fondazione Casa america (szerk.)
(*Balogh Róbert*) 100
15. George R. Boyer: A munkanélküli segély története Nagy-Britan-
niában (*Kovács Melinda*) 104

XX. század

16. Brian Gratton–Jon Moen: A bevándorlás és a kultúra szerepe
a gyermekmunka alakulásában az Egyesült Államokban 1880
és 1920 között (*Kovács Melinda*) 109
17. Jacques Angarde, Roland Blanquer és mások: Marokkó
és Lyautey (*Kun Tibor*) 114
18. Patrice Chevalier: Az olasz–oszmán háború következményei
a jemeni politikai erők fejlődésére (1911–1914) (*Prantner Zoltán*) 118
19. Konsztantinosz Fotiadisz: A pontoszi genocídium
(*Katona L. Endre*) 123
20. Jeremy Smith: „Mindig megbízható barátok?": a brit Konzervatív
Párt és az ulsteri unionisták a huszadik században (*Hajdufi Orsolya*) 138
21. Giancarlo Lehner (Francesco Bigazzi közreműködésével):
Sztálin legjobb tanítványa (*Madarász Imre*) 142
22. Franco Bolgiani, Francesco Margiotta Broglio, Roberto Mazzola
szerk.: Vallások, demokrácia és liberalizmus Európában (*Kun Tibor*) 145

Regionális iskolák az orosz történetírásban

A Ruszisztikai Könyvek XVIII. kötete „Az orosz történetírás regionális iskolái” címmel jelent meg, amely az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Ruszisztikai Központja által 2006. május 29-30-án megszervezett konferencián elhangzott előadások szövegeinek bővített változatát foglalja magába.

A kötet szerkesztője *Szvák Gyula*, aki előszavában a „regionális iskola” meghatározásáról kijelenti, hogy nincs rá pontosan elfogadott definíció, de a tudományos gyakorlatban résztvevők tudják, hogy mit kell érteni kifejezésen. A kötet az igen informatív és konstruktív szakmai konferencia anyagát tartalmazza. 17 tanulmányt olvashatunk (négyet angol, a többit orosz nyelven), a ruszisztika jeles orosz, amerikai, angol, kanadai és hazai kutatóinak munkáját.

Terjedelmi okokból mindössze öt tanulmányt tudok bemutatni, melyek illeszkednek a kutatási területemhez, illetve mindegyikkel egy-egy témakört kívánok reprezentálni.

V. V. Alekszejev (Szentpétervár) „A történészek uráli iskolája” c. tanulmányában áttekinti az Urálra vonatkozó történetírást, Hérodotosztól a posztszovjet időkig. A szerző kiemeli, hogy az Urál az orosz állam támaszterületeként gazdaságilag fontos szerepet játszott Oroszország történetében. A régió központi fekvése, sokszínű múltja lehetővé teszi az orosz történelmi folyamatok törvényszerűségeinek és különlegességének megfigyelését. A szerző bemutatja az Urállal foglalkozó munkákban mindig hangsúlyos kérdéseket, és a mai napig vitatott, illetve kevésbé kutatott témákat is. Az összefoglaló munkák (pl.: „Az Urál története”) jelentőségét V. V. Alekszejev elismeri, de felhívja a figyelmet a kiigazítás szükségességére. A szovjet korszakban ugyanis alapjában véve tárgyilagosan értékelték az eseményeket, ám az ideológiai hatás szinte mindegyiken érezhető, és elhallgatják az ipari átalakulás indokolatlanul magas árát. A posztszovjet korszakban az előző időszak ideológiai dog-

maitól való eltávolodás jellemző, emellett megnőtt a tudományos fokozattal rendelkező történészek száma is. A RAN Történelmi és Régészeti Intézete 1988-ban alakult, a történettudomány elismert központjává vált az Urálban és egész Oroszországban. Az uráli történetírói iskola tudósai a jekatyerinburgi, cseljabinszki, tyumeni, kurgani, szarapuli felsőoktatási intézményekben dolgozó *A. Tyertisnij, A. Trofimov, E. Zabolotnij, J. Szkinyina, V. Uszanov*. A szerző tanulmánya végén értékeli az uráli iskola működését: az Urálra vonatkozó korábbi töredékes értesülések helyett tudományos Urál-kutatás alakult ki, amely a XX. század végén akadémiai státuszt szerzett, emellett összoros és nemzetközi elismerést vívott ki. Az Urál kutatásával foglalkozó tudósok a régió életének gyakorlatilag minden szféráját felölelik, a legkorábbi időktől egészen napjainkig.

Bebesi György (Pécs) a konzervativizmus és a szélsőjobboldal történetét tekintette át a rendszerváltozás utáni orosz történetírásban. A Szovjetunió felbomlása után az új Orosz Föderáció tudományos és társadalmi élete változásokon ment keresztül, és ez a történetírásban is érezhetővé vált. Az első időkben a kompenzáció figyelhető meg – a szerzők jelentős része igyekezett kijavítani „saját korábbi hibáit”. Elvitathatatlan értéke ennek a folyamatnak, hogy régebben eltitkolt korszakok és jelenségek történeti elemzés tárgyává válhattak, mint például a konzervativizmus és a szélsőjobboldali politikai erő története, amely már az 1920-as évektől tabunak minősült. A jelenlegi kutatás a XX. századi források és dokumentumok újrakiadásával kezdődött. Az 1990-es években napvilágot láttak régen elfelejtett művek a század elejéről és a korai szovjet korszakból (pl.: *V. V. Sulgin* művei, emellett naplók, és *V. O. Klucsevszkijnek* igazi reneszánsza kezdődött). A Rosszpena Kiadó adta ki először az orosz jobboldali pártok dokumentumainak gyűjteményét. A források megjelentetése mellett monográfiák és cikkek is születtek, már ideológiai és politikai akadályok nélkül értékelve át a XX. századi Oroszországot és pártjait. A szélsőjobboldal története mellett magát a konzervativizmust is vizsgálat alá vették. Erre korábban nem volt lehetőség, ráadásul az Orosz Föderációban a kérdést aktualizálta a többpártrendszer, ahol a konzervativizmus történeti gyökere már tudományos érdeklődésre tartott igényt. Az új orosz állam nagyobb figyelmet fordít a korábban kevésbé vizsgált júliusi monarchiára, a cárizmus utolsó két évtizedének politikai erőire, és a korai alkotmányos intézmények történetére. Az 1990-es évektől elemzés tárgyává váltak nemcsak az intézmények, hanem a bennük dolgozó csinovnyikok is. A szerző tanulmánya végén a politikai terror, az Ohrana tárgykörében írt legújabb művek mellett megemlíti a XX. századi orosz történelem meghatározó szereplőiről született kiadványokat.

Bodnár Erzsébet (Debrecen) a keleti kérdés és a Balkán vizsgálatát mutatta be az orosz történetírásban. A szerző hangsúlyozza, hogy a keleti kérdés komplex probléma, ami magában foglalja az Oszmán Birodalom felbomlásával, az elnyomott balkáni népek felkeléseivel és az európai nagyhatalmak beavatkozásával kapcsolatos kérdéseket; az európai államok érdeellentéit, amelyek egymással versenyeztek a széthulló Oszmán Birodalom feletti ellenőrzésért. A keleti kérdés mint európai probléma az orosz – török háborút lezáró kücsük–kajnardzsai békével (1774) alakult ki. Az európai diplomáciában a XIX. század második felében tűnt fel, és fontos szerepet játszott egészen az I. világháború lezárásáig. Bodnár Erzsébet a keleti kérdés XVIII. század végétől 1856-ig tartó eseményeivel foglalkozó munkákat tekinti át. 1830-tól Oroszországban megnőtt a keleti kérdéssel kapcsolatos publikációk száma, és eleinte a külpolitikai koncepciókban megmutatkoztak a szlavofil nyugatosok vitái. Új álláspontokat adtak a problémához: Sz. M. Szolovjov (A keleti kérdés, I. Sándor cár. Politika – diplomácia), Sz. Sz. Tatyiscsev (I. Miklós külpolitikája). Munkáikban különböző véleményeket fogalmaztak meg a keleti kérdés keletkezéséről és tartalmáról. Sz. Sz. Tatyiscsev az orosz külpolitikát nyugati és keleti kérdésre osztotta fel, kiemelte a keleti kérdés vallási tartalmát. Sz. M. Szolovjov a keleti kérdésben Európa és Ázsia szembenállását látta, és Sz. Sz. Tatyiscsevtől eltérően azt hangsúlyozta, hogy az orosz külpolitikát nem lehet felosztani, a keleti és nyugati ügyek szerves egységet alkotnak. Bodnár Erzsébet a szovjet korszak keleti kérdéssel foglalkozó történetírását is bemutatja. Kiemeli M. M. Pokrovszkij könyvét (1929), rávilágít annak pozitív oldalaira és hibáira. Az 1960-as években kutatói irányzatok alakultak, a keleti kérdés egyes aspektusainak vizsgálatára specializálódva. Az 1960-as évek elejétől a kérdés kiemelt helyen szerepelt az orosz külpolitikával és nemzetközi kapcsolatokkal foglalkozó munkákban (pl. „Diplomáciatörténet”). Mérföldkönek számít a téma vizsgálatában N. Sz. Kinjapina munkája („Oroszország külpolitikája a XIX. század első felében”). A Balkán és a keleti kérdés vizsgálatával foglalkozó történészek között irányzatokat lehet elkülöníteni. A. L. Sapiro, A. M. Sztanyiszlavszkaja, A. F. Fagyevjev, A. V. Georgijev Oroszország politikáját tanulmányozták a Közel-Keleten a XIX. század első felében. A második csoportban található történészek (pl.: G. Sz. Groszul, V. M. Groszul, V. H. Vinogradov) a keleti kérdés fontos részét alkotó Balkán problémáira szakosodtak. A harmadik csoport kutatói (A. F. Miller, A. D. Novicsev, I. L. Fagyevjev és mások) az Oszmán Birodalom történelmével foglalkoztak. 1960–1995 között 16 kötetben dokumentumokat adtak ki a külügyminisztérium levéltárából. A szerző tanulmánya végén kiemeli a

még kevés figyelmet kapott aspektusokat. Vita folyik az orosz külpolitika expanziós jellegéről, illetve arról, háttérbe szorult-e a keleti kérdés és a Balkán az orosz külpolitikában a napóleoni háborúk korszakában az európai ügyek miatt.

Font Márta (Pécs) tanulmányában a Halics-Volhíniai Ruszról szóló régi álláspontok és új vélemények rövid historiográfiai áttekintését adja. A szerző munkájában néhány momentumra összpontosít: mikor és milyen okokból fordítottak figyelmet a Halics-Volhíniai Rusz (HVR) történetére, vált-e önálló kutatások tárgyává, vagy csak megemlítik a Kijevi Rusz történelmével kapcsolatban; az egyes művek kronológiai sorrendje (néhány mű erős befolyást tett az utána következő művek szerzőire); ill. a történelem vizsgálatának módszere. Az első kiterjedt és populáris történelmet az író *Ny. M. Karamzin* neve jelzi, akinek vallásos viszonya erős befolyást mutat a XIX. század íróira (*D. I. Zubrickij, A. Klevanov*). A XIX. század végén megjelentek a pozitivisták történetírás módszerei, és a szerzők igyekeztek felhasználni minden lehetséges történelmi forrást, így a Halics-Volhíniai Rusz vizsgálatakor bevonták a szomszédos országok latin forrásait és a pápai kúria anyagát. E szerzők közül meg kell említeni *N. P. Daskevics, V. Golovackij, M. P. Szmirnov* nevét, akik először fordítottak figyelmet a XIII. századi halicsi bojárok aktív politikai tevékenységére. A bojárság története fontos volt *V. O. Kljucsevszkij* kutatásaiban is. A XIX–XX. század fordulóján Európában új módszer jelent meg a középkori forrásokkal kapcsolatban – a kritikai megközelítés. A Halics-Volhíniai Évkönyveknél a kritikai forráskutatás megalapítója *M. Grusevszkij*, aki felállította annak helyes időrendiségét, és megírta a nagy jelentőségű Ukrajna-Rusz történetét. Az 1920–30-es években *B. A. Grekov* teljesen elutasította a korábbi eredményeket, és a priori módon bevitte a történettudományba a marxizmus kategóriáit. Az 1950-es években *V. T. Pasuto* és *K. A. Szofronyenko* külön monográfiákat szenteltek a HVR történelmének. Az 1960–70-es évek szovjet történetírásában vita kezdődött a középkori orosz állam jellegéről. *A. V. Majorov* munkájában bemutatta a halicsi és volhíniai fejedelemség kialakulását, a fejedelmek harcát a hatalomért, a vecse szerepét, kutatásaihoz felhasznált lengyel- és magyarországi latin nyelvű forrásokat. Megfigyelés alá vette II. András 1222-es Aranybulláját, és *Font Márta* felhívja a figyelmet, hogy *A. V. Majorov* nem ad helyes feltevést a magyar társadalomról és annak jogi helyzetéről. A tanulmány végén a szerző az ukrán irodalmat tekinti át, és kiemeli a HVR történelmének tanulmányozásában fontos szerepet betöltő Ukrán Intézetet.

N. L. Puskarjeva (Moszkva) tanulmányában a „nőtörténet” legfontosabb tudományos kutatóközpontjait, és a genderkutatást mutatja be a posztszovjet térségben. A szerző kiemeli, hogy az orosz hivatalos történetírás Európához képest később ismerte fel az új irányzat keletkezését. Az első ilyen témájú munkák Oroszországban az 1970-es évek végén, 1980-as évek elején jelentek meg, amikor Európában már több konferenciát tartottak, tucatnyi könyv látott napvilágot. Az orosz nő történet első kutatói: G. A. Tyiskina, O. A. Haszbulatov, N. L. Puskarjeva. A kutatásokhoz a nyugati szaktekintélyek támogatást nyújtottak, az új külföldi módszerek és szakirodalom elterjedt a posztszovjet térségben. A szerző felvázolja az orosz nő- és genderkutatás kialakulásának korszakait. Az 1980-as évek végétől 1992-ig (felvilágosító korszak) jelentek meg az első tudományos csoportok és publikációk. Az intézményesülés korszakában (1993-95) a genderkutatással foglalkozó centrumok és tudományos szervezetek száma növekedett. Az 1996–98 közé eső időszakot Puskarjeva a konszolidáció korszakának nevezi, ahol fő jellemző a konferenciák és publikációk számának növekedése. 1999–2004 között a genderkutatás legitimizációja és elterjedése történt. Az ötödik korszak a közös nyelv kutatásának kora, amikor a nyugati tekintélyek befolyása csökkent a posztszovjet térségben, és ez a tudományos centrumok tökéletesedésének ideje. A „közös nyelv” kidolgozása teszi lehetővé a nő- és genderkutatások integrációját a tudományos és társadalmi vita folyómedrébe. A szerző a nő- és genderkutatások fő tudományos iskoláit és centrumait, sajátosságait is megfigyelés alá veszi. A posztszovjet térségben a téma kiváló kutatói nemcsak a fővárosi egyetemek és intézmények, hanem a kevésbé ismert tudósok a vidéki tudományos centrumokból (Ivanovo, Tver, Jaroszlavl, Kosztroma, Harkov), melyek aktív tudományszervező és publikációs munkát fejtenek ki. A genderkutatás centrumai a tudományos világot igyekeznek rávenni arra, hogy a nők tradicionális szociális szerepének vizsgálata mellett a „nem tradicionális női szerepek” (pl.: a nők részvétele a politikában, diplomáciában) meglétét is ismerjék el. Az új irányzattal a figyelem központjába került a nem kifizetett női munka témáinak új értelmezése. Az új diszciplína intézményesülésének sikere ellenére a nő kutatás nem kapott állandó helyet Oroszországban – a szerző ennek okát is keresi tanulmányában. A „nőtéma” a történetírásban inkább csak egzotikumként volt megtalálható; a feminizmus nem terjedt el széles körben Oroszországban. Az ország „elkészt modernizációjú állam” volt, ahol a lakosság nagy része a parasztsághoz tartozott, és a parasztsaládokban a nők a tradicionális normáknak megfelelően kemény alávetésben éltek. A tanulmány végén két oldalas táblázat mutatja be a nő történettel foglalkozó folyóiratokat.

I. O. Tyjumenecsev (Volográd) a kozákság történelmének modern kutatását tekintette át Dél-Oroszországban. *Kurunczi Jenő* (Szarvas) a kisparaszti gazdaságok társadalmi – gazdasági viszonyait rajzolja meg statisztikai adatok alapján 1861–1914 között. *Szili Sándor* (Budapest) a szovjet Szibériakutatást mutatja be 1930–1960 között, a Bajkál-vidék és a Bajkál-tavon túli vidék „önkéntes bejárásának” problémáját a XVII. századi orosz államban. *A. I. Alekszejev* (Szentpétervár) a szentpétervári és a moszkvai történettudományi iskolákat tárja elénk az orosz középkor kutatásával kapcsolatban. *M. P. Mohnacseva* (Moszkva) „Regionalisztika és történeti táj kutatás Oroszországban 1991 – 2005 között: egyes eredmények és a fejlődés perspektívái” címet viselő tanulmányában a legújabb kutatási eredményeket foglalta össze. *Sz. Filippov* (Budapest) az orosz egyházszakadás fő értelmezéseinek keletkezését tárja elénk. *Sisák Gábor* (Budapest) a szlavofilizmus történetírásának néhány kérdését és a kialakulás paradoxonjait tekinti át. *Paul Dukes* (Alberdeen) „Az orosz történetírás skót iskolája” címet viselő munkájában a skót felvilágosodás és az orosz történelem kapcsolatát tárja fel. *Sashalmi Endre* (Pécs) a bojár dumát mutatja be a korai Romanov-korszakban. *Daniel H. Kaiser* (Grinell) I. Ny. Szukorovról és a Vologda Régészeti Archivumokról, *Ann Kleimola* (Lincoln) az ikonfestészet vologdai iskolájáról írt tanulmányt. *V. K. Alekszejeva* (Jekatyerinburg) a szövetségi mozgalom historiográfiáját tekinti át az ázsiai Oroszországban.

Összegzésképp elmondható, hogy a Magyar Ruszisztikai Intézet ismét rendkívül sokszínű és színvonalas konferenciakötetet szerkesztett, amit örömmel fogadhat az Oroszország története iránt érdeklődő közönség.

Regionalnije skoli russzkoi isztoriografii (Az orosz történetírás regionális iskolái). Szerk.: Szvák Gyula, Ruszisztikai Könyvek XVIII., Budapest, Magyar Ruszisztikai Intézet, 2007. 207. p.

Bodor Mária